

INTERVJU

Gerd Leonhard,

futurist i humanist:

ZVUČI SOCIJALISTIČKI, NO SVE ONO ŠTO JE ZAGOVARAO MILTON FRIEDMAN, PA I CHARLES DARWIN, VIŠE NE VRIJEDI

Snjom je teško, bez nje još teže. Riječ je o tehnologiji. O tome kako će nam oblikovati budućnost. O tome kako ćemo živjeti i raditi. O tome hoćemo li uopće ostati ljudima kakvi smo sada. Budućnost nije moguće predvidjeti, no tehnologijom itekako možemo upravljati. Štoviše, moramo. Jer, kako poručuje jedan od globalno najradije viđenih predavača s nedavne konferencije 'Future Tense' Gerd Leonhard – ako radimo kao roboti, roboti će nas zamijeniti; no ako učimo kao oni, radit će za nas. Tehnologija pokreće društvo, ali ljudskost je definira. A ljudskost u nama uvijek teži održivosti. Baš će zato zelena tehnologija i održiva ekonomija povećati profitabilnost i učiniti svijet boljim mjestom za život. Doduše, mnogi ne vjeruju da održivost može biti isplativa. Leonhard si je dao zadatak objasniti kako je to ne samo moguće nego i potrebno da bismo nastavili uživati u planetu Zemlji. Provjerili smo u intervjuu možemo li doista.

• Posljednji ste put u Hrvatskoj bili 2018. godine na istoj konferenciji. Kažete da su 'tada' i 'sada' dva različita svijeta. Po čemu?

– Još je 2018. bilo jasno da se svijet mijenja, ali tada to još nije bilo tako dramatično. Dvije godine poslije dogodila se pandemija tijekom koje nam je postalo jasno da samo suradnjom možemo pobijediti virus. No počeli smo se sve češće pitati kamo idemo, koja je logika sustava koji živimo, je li postojeći svjetski poredak ono što stvarno želimo živjeti. Na COVID se naljepila ekonomska kriza, zatim rat i energetska kriza, i to je stvorilo lanac velikih promjena. Nešto se slično dogodilo 1969. – završio je klasični rat koji se pretopio u hladni rat, no Woodstock je promijenio način na koji se do tada prihvaćao svijet. I te 2018. bilo je jasno da se nešto pokrenulo, ali nismo

razgovarala **GORDANA GELEŃER**
 lider@lider.media

imali okidač, a on nam treba da bi se pokrenuo lanac događaja. Taj je okidač sada ChatGPT.

• Ako je suditi prema vašem predavanju, taj okidač podsjeća na kataklizmu filmskog 'Mad Maxa'.

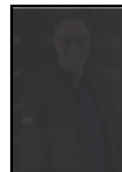
– To je više bila ilustracija načina na koji nam *mainstream* prikazuje budućnost. Danas živimo na društvenim mrežama, a one žive od radikalnoga, od toga da nas strahom smrznemo do kosti, strahom od katastrofa, asteroida, nemogućnosti izlaza... To svakako nije dobro jer strah paralizira, ne potiče na rješenja.

• Možda i zato čak 71 posto ljudi misli da će im budućnost biti lošija od sadašnjosti i da će im svakako biti lošija nego što je bila našoj generaciji. Je li to problem ili okidač promjena?

– I jedno i drugo, ovisno o tome koliko će biti proaktivni. Naime, podosta istraživanja pokazuje da mlađe generacije ne vjeruju u budućnost, ne samo zbog COVID-a, koji je pokazao da nas nešto može izbrisati s lica zemlje, nego i zbog klimatskih promjena za koje žele rješenja odmah, sada, no vide da se na tome malo radi. Čini im se da nema izlaza. Uza sve to imamo rat kojemu se ne vidi kraj, ne znamo u kojem će smjeru Kina, AI je već dijelom naših života i postaje jasno da ne znamo kako upravljati lošim događajima i scenarijima.

• Mnogo se toga događa istodobno: klimatske promjene, tehnologija, kontinuirana kriza. Uvjereni ste da klimom možemo upravljati, tehnologijom baš i ne. Zašto da i zašto ne?

– Koliko god je s klimom loše, imamo znanost, tehnologiju i novac da riješimo problem. Trošimo 6,8 bilijuna dolara godišnje na potpore za fosilna goriva – za jeftiniju poljoprivredu, za siromašne, za poje-

➔ dine industrije. Kompanije ostvaruju dvije i pol milijarde dolara dobiti na dan, znači da novca kola dovoljno, samo u pogrešnome smjeru. Trebamo ga preusmjeriti, otvoriti nove fondove za financiranje alternativne energije. Nedostaju samo političke odluke da se to preusmjeri, jer klima zapravo više nije znanstveni problem, znanstvena su rješenja na stolu. Međutim, za one koji još misle da možemo po starome, i nove su energije biznis. Kad se sve okrene prema zelenomu, taj će biznis procvjetati. Tehnologija je već teži problem. Ona je zavodljiva, primamljiva, glavni je pokretač promjena koji usisava većinu globalnoga kapitala.

• **Ulaganja slijede logiku profita, ipak i dalje živimo u kapitalizmu, a njega pokreće profit. Budući da se mijenja prema održivome, suradnji, svrsi, dijeljenju, hoćemo li ugasiti kapitalizam? Mijenjati ga? U što točno?**

– To je tema o kojoj se već dugo govori jer nam treba ekonomska logika koja će biti dobra za sve ili barem većinu i koja će biti održiva. Dakle, ili će nam krivulja BDP-a rasti kao i dosad do točke slamanja ili ćemo povećati pitu na temelju koje rastemo. Danas se sve češće gura filozofija '3 P' (engl. *people, planet, purpose* – ljudi, planet, svrha, nap. a.) i o tome se ozbiljno raspravlja u mnogim članicama EU-a, pa i SAD-u, i to, rekao bih, čak i prilično suvislo. Problem je u tome što to nije dovoljno. Stigli smo do točke u kojoj postaje jasno da, ako rješenje nije globalno, onda uopće nije rješenje. Što god radimo u Europi, to neće imati smisla ako se to isto ne radi u Kini ili Africi. Onamo mora ići kapital, dakle moramo financirati zemlje u razvoju da ne čine ono što smo mi (u)činili. Znam da to zvuči socijalistički, no sve ono što je zagovarao Milton Friedman, pa i Charles Darwin, više ne vrijedi. Moramo osmisliti ekonomsku logiku koja je prikladna za budućnost. Da, financijska tržišta zapela su u staroj paradigmi, no kad mi prestanemo ulagati u stare biznise, zaokret će se dogoditi vrlo brzo.

• **Kad je riječ o sustavu, mnogi ekonomisti godinama zagovaraju odrast (engl. *degrowth*). No to znači da bismo praktički trebali zaustaviti uobičajeni život, prestati putovati, prestati kupovati...?**

– Pa, dio toga morat ćemo odrezati, primjerice odletjeti u Tajland za vikend. Nije to zabranjeno, ali ako to želite, onda i platite porez na onečišćenje takvim putovanjem. To vrijedi i za putovanja kruzerima, jer danas više nemamo argumenata za rast temeljen na takvim aktivnostima. S druge strane, odrast je u načelu antiljudski. Ako ne bismo imali djecu, ako ne bismo putovali i uživali u hrani, tada više ne bismo bili ljudi. Odrast nije svojstven čovječanstvu i nije odgovor na naše probleme, a definitivno nije nešto što bismo mogli prodati kao rješenje. Trebamo smanjiti nepotrebnu potrošnju ili neodrživa putovanja. Uostalom, za dvadeset ili pedeset godina imat ćemo mnogo novih mjesta za putovanja, uključujući druge planete. Nemamo problem s populacijom, imamo problem s distribucijom.

Odrast (engl. *degrowth*) u načelu je antiljudski. Ako ne bismo imali djecu, ako ne bismo putovali i uživali u hrani, tada više ne bismo bili ljudi. Odrast nije svojstven čovječanstvu i nije odgovor na naše probleme, a definitivno nije nešto što bismo mogli prodati kao rješenje. Trebamo smanjiti nepotrebnu potrošnju ili neodrživa putovanja

• **Države su tiskanjem novca potaknule inflaciju, pa tiskanje više nije opcija. Kako ćemo financirati sve te promjene i kako se u to uklapa CO₂?**

– Imamo hitnu klimatsku situaciju, stoga nam treba hitno financiranje, baš kao što je bilo i s COVID-om. Znamo da nitko to ne želi činiti dobrovoljno, ali što je alternativa? Milijun mrtvih na dan zbog rasta temperature? Globalno zagrijavanje od pet Celzijevih stupnjeva nećemo preživjeti, dva stupnja možda, stupanj i pol vjerojatno. Odatle u priči i porez na CO₂. Želite po starome? Može, samo platite! Kad staro postane skupo i neisplativo, tada će se dogoditi prava promjena. Uostalom, cijela nam povijest pokazuje da se nitko nije mijenjao sâm po sebi, nego kažnjavanjem i prisilom. Želite jesti meso? Može, platite ga dovoljno skupo da možemo financirati globalnu ravnotežu. To jest kažnjavanje, ali nije antikapitalistički.

• **Kažete da su nam potrebne tri vrste (r)evolucija: digitalna, održiva i evolucija svrhe. Gdje smo trenutačno?**

– Zahvaljujući pandemiji zagazili smo duboko u digitalizaciju. Sve što može, bit će digitalizirano i automatizirano. To se već događa i to je postao čisti biznis. Održivo(st) također postaje nešto na čemu se već ozbiljno zarađuje. Preostaje nam revolucija smisla/svrhe jer zarađivanje još više novca samo za sebe nije održivo ni moguće. To je filozofska, demokratska, ali i ekonomska revolucija kakva je, recimo, i *carboncoin* kojim se regulacija emisije CO₂ može pretvoriti u novac. To će riješiti problem nedostatka novca nerazvijenih zemalja i kontinenata da se bore s klimatskim promjenama. To je jedini način na koji možemo ostatku svijeta pomoći da smanji ugljikove emisije. Ponavljam, koliko god u Europi ulagali napora, to neće promijeniti stvari ako promjena nije globalna; a da bi bila globalna, bogati moraju financirati siromašne. To je ideja globalne svjesnosti koju guraju mlađe generacije. Uostalom, promjene neće pogurati političari, odnosno hoće, ali tek onda kada dovoljno ljudi, točnije kritična masa, izide na ulice i počne tražiti konkretne akcije. Ako je samo pet ili deset posto ljudi za promjene, nijedan političar neće provesti reforme; ali ako nas bude dvadeset posto, to je već snaga za promjene.

• **Koje nisu moguće bez tehnologije. No već se sada pokazuje da nas je tehnologija prerasla i da je teško kontroliramo. Treba li je regulirati? Ili, kako vi kažete, treba postati održivom. Kako?**

– Bez tehnologije ne možemo, no previše tehnologije može promijeniti to tko smo mi. Imamo sve više odnosa s virtualnim postojanjem, živimo na društvenim mrežama, sve češće i u virtualnoj stvarnosti. I to jest ključno pitanje obrazovanja i legislative. Društvene mreže potpuno su neregulirane, što je iznimno loše. Nitko nije odgovoran za zbivanja na njima, a Facebook, recimo, uopće nije medijska kuća. Jedna je od najvećih kompanija u svijetu, a nitko je ne nadzire. Zašto ne, ako se nadziru sve druge industrije ili banke? Ako se već ne nadziru, onda bismo barem trebali urediti da dio svoje enormne zarade distribuiraju društvu

i nerazvijenima. Naravno da to neće učiniti dobrovoljno, stoga nam treba zakonska regulativa.

• **Nismo riješili ni društvene mreže, a već smo zakoračili na još 'tehnološkiji' teren, u metaverzum. Kakav je njegov utjecaj na ljude, društvo, budućnost?**

– To je samo korak dalje, ali dalje od stvarnosti, jer to je mehanizam bijega kakav već vidimo u gejmingu. Igrači se potpuno izgube u virtualnome svijetu, postaju ovisni o virtualnoj stvarnosti, nisu sposobni funkcionirati u onome stvarnome. Da, virtualna stvarnost pomaže da postanemo produktivniji, da radimo brže, ali moramo biti svjesni posljedica. Naime, tehnologiju zasad ne uspijevamo kontrolirati, ona je poput droge. Virtualna stvarnost, metaverzum i AI već stvaraju sintetički svijet u kojemu možemo biti bogovi, možemo letjeti, pobjeći od problema. Stoga je pitanje koju ćemo razinu tehnologije ponuditi vlastitoj djeci, što ćemo im dopustiti u školi. Mogli bismo to regulirati tako da, primjerice, ako radite u virtualnoj stvarnosti za neku kompaniju, to smije biti najviše dva sata na dan. Sve bi drugo bilo nelegalno, baš kao što danas mnoge kompanije imaju zabranu slanja i odgovaranja na e-poruke izvan radnoga vremena. Moramo pojačati percepciju o tome da su važni ljudi, a ne tehnologija, a tehnološke kompanije čine upravo suprotno. Štoviše, one su poput dilera drogom: potenciraju ideju da spajanjem ljudi i strojeva možemo postati bogovima, a zapravo je riječ o dehumanizmu.

• **Tehnologija je nemjerljivo brža od potencijalne regulacije, zato ostaje samoregulacija. Međutim, je li problem u tome što, kako kažete, imamo paleolitičke emocije, srednjovjekovne institucije i božansku tehnologiju?**

– Na emocijama, srećom, već sami radimo. Okrenuli smo se *wellbeingu*, jogi, radu na sebi. Institucije, s druge strane, trebaju ozbiljnu pomoć, posebno u Europi, jer su okrenute prošlosti i uopće ne razumiju budućnost. Velik bi korak bio da su barem na razini Singapura ili Dubajja, koji donekle upravljaju budućnošću, odnosno usmjeravaju je. Vratit ću se na problem društvenih mreža. One su već dijelom poslovne infrastrukture, zato nam i treba regulacija, no takve stvari zahtijevaju mnogo više finog ugađanja. Naime, tehnološke su kompanije gorivo ekonomije, i to gorivo koje zarađuje bilijune dolara na godinu.

• **Kakve onda ključne trendove predviđate za deset godina? U kakvome ćemo svijetu živjeti?**

– Može nam biti raj, može biti i pakao. Ako budemo mudri, možemo raditi mnogo manje, imati više novca, s boljom distribucijom tehnologije, s više jednakosti u društvu i s više produktivnosti. Za deset godina možemo riješiti klimatske probleme, imati globalno društvo koje surađuje, spriječiti bolesti, imati svima dostupnu i jeftiniju zdravstvenu zaštitu, univerzalno obrazovanje. No tehnologiju možemo iskoristiti i za još više kapitalizma, to ovisi o nama. Odnosno o tome koliko ćemo gurati političare da

Danas živimo na društvenim mrežama, a one žive od radikalnoga, od toga da nas strahom smrznu do kosti, strahom od katastrofa, asteroida, nemogućnosti izlaza... To svakako nije dobro jer strah paralizira, ne potiče na rješenja

nam stvaraju takav svijet. U Europi ih već imamo. Uostalom, ljudi mojih godina polako blijede i sve manje sudjeluju u stvaranju budućnosti; stižu ljudi između trideset i pedeset godina koji traže drukčiji sustav i rješenja. Da, bit će kaotično neko vrijeme, bit će protesta, polarizacije možda idućih pet ili sedam godina, no iz toga će proizići pokret koji će iznjedrili globalne političare novoga doba.

• **Nadam se da ih neće zamijeniti strojevi 'koji misle'.**

– To nije moguće. Strojevi ne mogu misliti poput ljudi jer ljudi misle i tijelom, naš je proces razmišljanja holistički. Strojevi nemaju ni svijest ni svjesnost, oni mogu samo procesirati podatke, dijelove stvarnosti, ali bez iskustva. Strojno mišljenje i strojno učenje samo su alati koji rade prema uzorcima. Ljudi misle sveukupno, to su dvije potpuno različite stvari. Strojevi će zamijeniti rutinske i teške fizičke poslove, no dovoljno da ćemo moći raditi samo četvrtinu današnjega radnog vremena, i to za isti novac. Ako to učinimo kako treba, s vremenom to može biti samo desetina vremena, također za isti novac.

• **Zvuči odlično, no pomalo utopistički. Ako pitate ChatGPT kakav će biti svijet za deset godina, što bi odgovorio?**

– On ne može odgovoriti na to pitanje. Imaginacija, intuicija, predviđanje... svojstveni su samo čovjeku, strojevi to nisu u stanju. No postoji opasnost da na temelju algoritma, svega onoga što strojevi zahvaljujući društvenim mrežama i raznim našim profilima znaju o nama, postanu proročište kojemu ćemo vjerovati. Recimo, kažete mu da tražite novu suprugu i na temelju svih podataka o vama predloži vam neku Anitu. Hoćete li takvu odluku prepustiti tehnologiji? Mnogi vjerojatno hoće i to je istinska opasnost koju možemo izbjeći samo ako ne dignemo ruke od vlastitoga procesa mišljenja.